

Dolly in memoriam

Af Torben Riis

For nylig kunne man læse i pressen, at fåret Dolly har forladt denne verden og er gået til de evige græsmarker, hvor hun forhåbentlig nyder sine nye omgivelser fjernt fra denne verdens emsige biologer med deres forsøgsprotokoller og laboratorieudstyr.

Men er fåret Dolly end ophørt med at eksistere som biologisk individ, kan vi – som der er tradition for at gøre det i nekrologer – tilføje, at hun endnu i en rum tid vil leve i vores bevidsthed, ligesom vi, de efterladte – og det er så en lidt mindre sentimental tilføjelse – er nødt til at leve videre med de politisk-ideologiske omstændigheder, der gjorde, at hun i det hele taget kom til at se dagens lys.

Netop disse omstændigheder er der grund til at dvæle ved. Jeg tror, det er en temmelig udbredt opfattelse, at videnskabelige landvindinger – i dette konkrete tilfælde udviklingen af komplicerede teknikker til kloning af somatiske celler – opstår ved et sammentræf af omstændigheder, som unddrager sig menneskelig kontrol på samme måde, som vi undertiden rammes af naturkatastrofer eller uforudsigelige bevægelser på verdens børser. Således *kan* det naturligvis gå for sig. Der er mange eksempler på, at grundforskning har ført til praktiske resultater, som ingen på forhånd havde forestillet sig, og at epokegørende opdagelser er gjort af forskere, der i virkeligheden var på udkig efter noget helt andet end det, de fandt. Men netop i tilfældet Dolly har jeg vanskeligt ved at godtage en sådan forklaring.

Forskning kræver finansiering

Dollys "far" Ian Wilmut var leder af et forsker-team på Roslin Institutet ved Edinburgh, men det er værd at bemærke, at den forskning, der i 1997 førte frem til Dolly, i et ikke ubetydeligt omfang blev finansieret af den skotske biotek-

nologivirksomhed PPL Pharmaceuticals, som også Novo Nordisk har aktier i. Og som enhver ved, var Dolly resultatet af en lang række forsøg, hvilket igen vil sige resultatet af mange højt kvalificerede menneskers arbejde over en lang periode. Højt kvalificerede menneskers arbejde er som bekendt ikke gratis. Det er heller ikke gratis at stille laboratorier og laboratorieudstyr til rådighed for dem, så på et eller andet tidspunkt må seriøse mennesker i et eller flere direktionskontorer være nået til enighed om, at det trods al usikkerhed om det endelige resultat ville kunne svare sig at investere i eksperimenter af denne type. De må grundigt have overvejet risici og muligt afkast af deres investering, inden de tog checkhæftet frem og gav forskerne mulighed for at sætte projektet i værk.

I dag ved vi, hvad de fleste af os nok ikke spekulerede så meget over dengang, at biotekindustrien tegner til at blive en guldgrube, og at den formentlig i en ikke fjern fremtid vil overgå selv computerindustrien i omsætning. Dolly var med andre ord ikke nogen tilfældighed. Dolly var et resultat af målforskning, målbevidste menneskers bestræbelser på at nå et bestemt resultat. Ian Wilmuts team virkeliggjorde, hvad den biologiske sagkundskab få år forinden havde betegnet som en umulighed: at skabe et selvstændigt biologisk individ, et nyt liv, med arvemassen fra en kropscelle. Det kan faktisk heller ikke lade sig gøre – med mindre man udvikler metoder til at manipulere kropscellen, så den så at sige glemmer, at den er en specialiseret celle. Det var her, det videnskabelige gennembrud skete, som med ét forvandlede science fiction-forfatterens visioner til konkret virkelighed.

Forbud mod kloning?

Jeg konstaterer på denne baggrund, at *nogen* havde en dagsorden, som ikke umiddelbart

blev gjort til genstand for debat, at markedskræfterne i dette som så mange andre tilfælde havde frit spil, og at offentligheden så at sige blev taget på sengen og lidt benovet vågnede op til en ny virkelighed, som man i første omgang havde meget svært ved at forholde sig til.

For hvad skulle teknikken bruges til? Veterinærerne konstaterede umiddelbart, at der var andre og ulige billigere metoder til rådighed, hvis formålet var at frembringe særligt fremragende avlsdyr. Så mange penge er der jo heller ikke i fåreavl, vel? Spekulationerne i pressen gik dernæst på, om teknikken kunne tænkes at blive anvendt på mennesker. Var dr. Frankensteins monster lige om hjørnet?

Den slags overvejelser blev prompte affejt som aldeles urealistiske.

Hvem i alverden ville have interesse i at frembringe ens menneskelige individer? Og skulle det endelig komme dertil, at nogen fik tanker i den retning, ville det være relativt simpelt at hindre dem i at realisere deres hensigter ad lovgivningens vej.

Politikerne var i de dage ved at falde over hinanden for at forsikre os om, at teknikken aldrig ville blive anvendt på mennesker, og forbudene kom vitterlig også, både i USA, i EU og herhjemme. Men hvad var det, man forbød? I det store udland gik forbudet på, hvad vi i dag kalder reproduktiv kloning. Man forbød altså forskerne at skabe menneskelige kloner, men man forbød dem ikke at videreudvikle den teknik, der kunne gøre noget sådant muligt.

I Danmark var vi mere restriktive, hvad der meget vel kan skyldes, at vi ikke på daværende tidspunkt forskningsmæssigt var nået så langt, at et forbud kunne stille sig hindrende i vejen for danske interesser. Allerede i den første udgave af lov om bioetisk forskning (1992) siges det således udtrykkeligt, at det er forbudt at foretage »forsøg, der har til formål at muliggøre fremstilling af arvemæssigt identiske menneskelige individer«, og denne passus overføres uændret ved den senere revision af loven i Dolly-året 1997. Hermed var der – foreløbig – sat bom for kloningsprojekter i Danmark, men det er værd at bemærke, at forbudet ikke var formuleret som en generel afvisning af at gøre

menneskelige befrugtede æg til forskningsobjekter. Man holdt lovgivningsmæssigt døren på klem – i 1992-udgaven med en blåstempling af forsøg, der har til formål »at forbedre in vitro befrugtning med henblik på at fremkalde en graviditet«, og i 1997-revisionen med endnu en undtagelse fra hovedreglen, denne gang for forsøg, der har til formål »at forbedre teknikker til genetisk undersøgelse af et befrugtet æg med henblik på at fastslå, om der foreligger en alvorlig arvelig sygdom (præimplantationsdiagnostik)«. Loven er med andre ord udformet som et katalog over forskellige typer forsøg, et katalog, som vel at mærke løbende vil kunne revideres i takt med, at nye behov opstår. Alt hvad der skal til for at indføre nye undtagelser, f.eks. for at give grønt lys for såkaldt

terapeutisk kloning, er en mindre justering af loven, en enkelt tilføjelse til den gældende lovtekst.

Politisk slutspil

En sådan tilføjelse foreligger allerede i form af et lovforslag fra regeringen. Forslaget er foreløbig sendt til høring hos diverse organisationer og vil formentlig uden større sværds slag kunne vedtages i Folketinget inden sommerferien. Tilføjelsen lyder i al sin enkelthed således:

»Hvis forsøgene ved anvendelse af befrugtede æg og stamceller herfra har til formål at opnå ny viden, som vil kunne forbedre mulighederne for behandling af sygdomme hos mennesker«.

Mere skal der ikke til. Hermed er den politiske proces, som baner vejen for bioteknologiens fremmarch, afsluttet. Investorerne er fortrøstningsfulde, forskerne har fået arbejdsro, og pludselig forstår vi alle, hvorfor Dolly – langt fra at være det synlige resultat af et meningsløst videnskabeligt eksperiment – tværtimod indvarsler en ny strålende fremtid, hvor mennesket ikke blot på et individuelt plan får kontrol over sin egen reproduktion, således som det er sket med indførelse af kunstig befrugtning, ægsortering m.m., men hvor selve menneskelivet i dets tidligste fase, det befrugtede æg, den totipotente celle, kommer under menneskelig kontrol – ja mere end det, bliver

et produkt af menneskelig snilde og følgelig vil kunne indgå som råvare i en industriel produktion. Det er der perspektiver i. Friske organer, når de gamle sætter ud, nye hjerneceller, når seniliteten truer, og sikkert meget mere, som vi endnu ikke har fantasi til at forestille os. Ja, det ligner næsten et løfte om evigt liv eller i hvert fald om et langt liv, hvor vi med tiden vil kunne forsikre os imod flere og flere sygdomme og defekter.

Så hvad var det egentlig, nogen havde imod terapeutisk kloning? Var der i grunden tale om andet end den nervøsit, der altid griber os, når vi står over for noget nyt og ukendt, som vi ikke umiddelbart kan overskue? Ja, hvad skulle der egentlig ske ved at lade nogle forskere lave forsøg – under kontrollerede forhold, naturligvis – med nogle celler, som godt nok repræsenterer en form for potentielt menneskeligt liv, men som alligevel aldrig bliver til noget, og da slet ikke, hvis vi bruger de nedfrosne celler, som er til overs fra IVF-behandlingerne, og som man alligevel efterfølgende har tænkt sig at kassere?

Med andre ord, enhver tale om menneskelivets ukrænkelighed, om tingsliggørelse, om at mennesker ikke må bruges som forsøgsmateriale osv., er – set med moderne øjne – fuldstændig sort tale, den rene middelalder. Bygger den slags argumenter ikke på forestillingen om Gud som verdens skaber, om en Vorherre med langt hvidt skæg, der sidder i sit værksted og laver små mennesker for sin fornøjelses skyld? Men – og det er netop den aktuelle pointe – den teknik har vi nu selv lært os, og dermed kan vi én gang for alle sende Vorherre på pension og sammen med ham forestillingen om, at mennesket skulle være et eller andet guddommeligt projekt bestemt til at udfylde en rolle i verden. Set med nutidens øjne er mennesket sit eget projekt, og menneskelivet har præcis den mening, vi hver især vælger at lægge i det.

Heraf følger igen, at mennesket i fostertilstanden kun er til som et liv i rent biologisk forstand: nogle celler, en organisme, der vokser. Hvad man gør med menneskelivet i denne

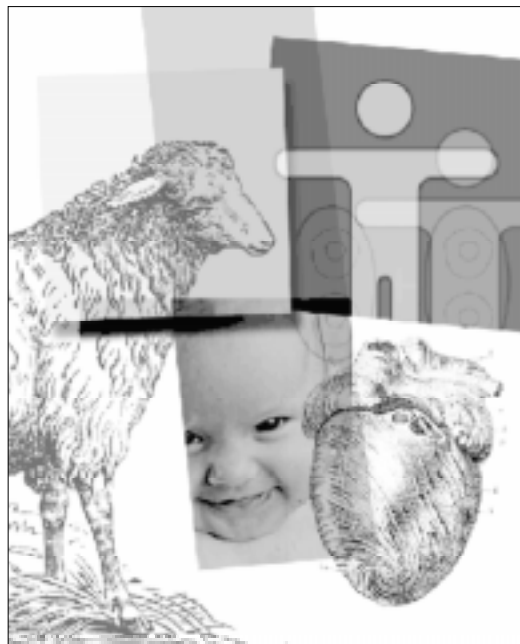

Illustration af de mange temaer, som fulgte i den offentlige etiske debat i kølvandet på fødslen i 1997 af det klonede får Dolly. Figuren gengives fra "Debatoplæg om kloning og kloningsrelaterede teknikker", Det Ethiske Råd og Det Dyreetiske Råd, 2000.

fase, kan derfor være ligegyldigt, for så vidt som fosteret ikke har nogen viden om, hvad der overgår det. Rigtige mennesker bliver vi først et vist stykke tid efter fødslen, når vi bliver i stand til at indgå i det sociale samspil, når vi bliver til i vore forældres bevidsthed, og når vi senere igen bliver i stand til at bidrage positivt til samfundsøkonomien.

Derfor er den politiske debat om både reproduktiv og terapeutisk kloning et overstået stadium, ja faktisk var den overstået, længe inden Dolly blev født – undskyld produceret – nærmere bestemt da vi med abortloven havde besluttet os for at gøre det ufødte menneskelivs retsstatus afhængig af menneskers skiftende sociale og emotionelle behov. Allerede dengang stod det skrevet med usynligt blæk, at Dolly før eller siden ville gøre sin entré på verdensarenaen og indvarsle en ny tid.